

Nawigacja po nadzorze pedagogicznym – po co nam ewaluacja wewnętrzna? Część III

Zbieranie i analiza danych w procesie ewaluacji

Pytanie postawione w temacie cyklu omawiającego ewaluację – *po co nam ewaluacja wewnętrzna?* – nabrało nowego sensu, ponieważ zbliża się ku końcowi projekt dotyczący tej formy nadzoru pedagogicznego. Nie oznacza to jednak, że ze sfery oświatowej zniknie badanie jakości usług edukacyjnych. Niektórzy pamiętają jakościowe badanie, które nazywało się mierzeniem jakości pracy szkoły, była też tzw. wizytacja kompleksowa, realizowana przez nadzór pedagogiczny kuratora oświaty, po niej weszła ewaluacja wewnętrzna i zewnętrzna. Każda strategia badania jakości pracy szkoły/placówki oświatowej opiera się na sobie właściwej metodologii, ale same metody i narzędzia badawcze mają wiele wspólnego: zebranie z różnych źródeł dowodów i informacji o tym, że szkoła się rozwija, doskonalą i podnosi poziom świadczonych usług edukacyjnych. I chociaż nie mamy pewności, czy formą nadzoru pedagogicznego (i badaniem jakościowym) będzie ewaluacja, czy inne badanie, to na pewno będą przydatne umiejętności związane z projektowaniem badania, pozyskiwaniem informacji, analizą danych i opracowaniem raportu końcowego.

Analiza danych

Analizę i interpretację danych w ewaluacji można porównać do układania puzzli – tak jak podczas tej czynności dobór według koloru to za mało, tak w ewaluacji „układanie” danych odbywa się zarówno według pytań kluczowych, jak i według kryteriów aksjologicznych, ujętych w projekcie ewaluacji, i dopiero wówczas powstaje w miarę kompletny obraz rzeczywistości.

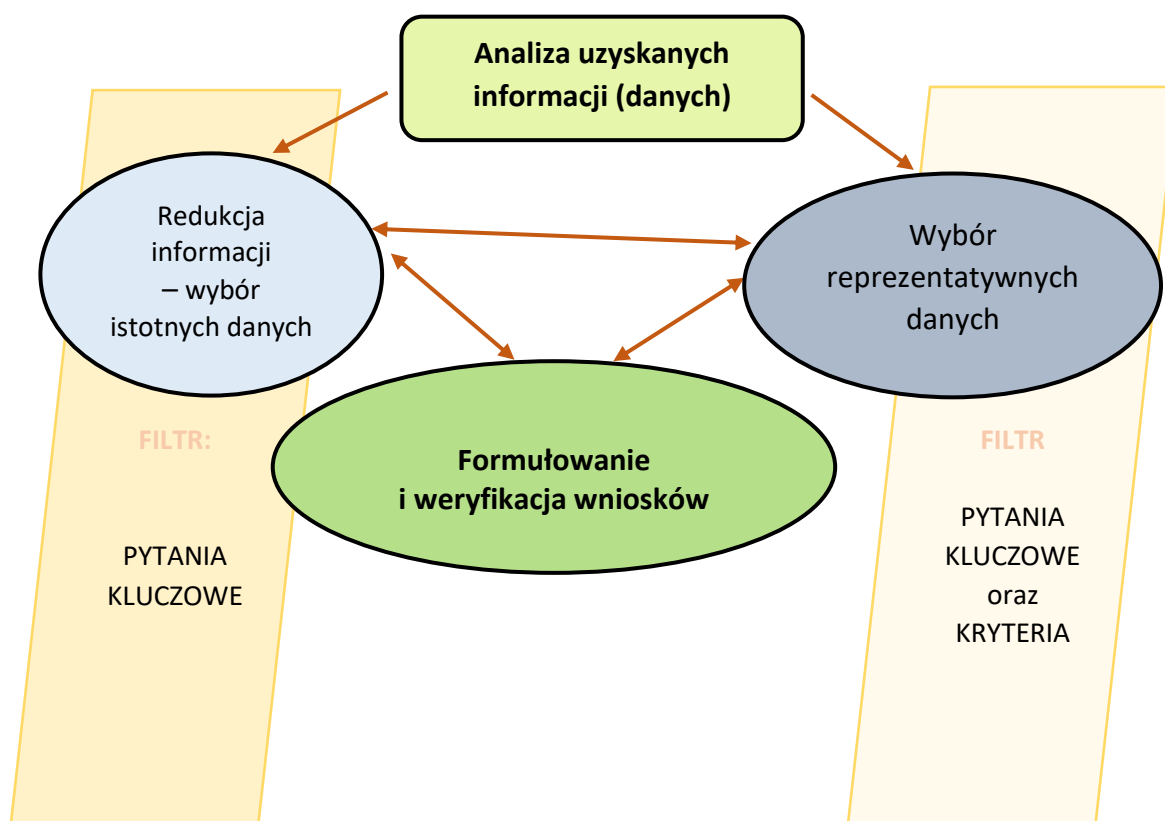
Za pomocą różnych narzędzi badawczych zebraliśmy informacje, które dostarczyły odpowiedzi na pytania kluczowe. Pamiętajmy, żeby na tym etapie projekt ewaluacji nadal był „pod ręką”, żeby nie zgubić wytyczonego kierunku badania. Gromadzenie zbieranych przez nas informacji jest tworzeniem bazy danych, przy czym ważne jest kontrolowanie, czy uzyskane informacje dają nam odpowiedzi na pytania kluczowe. Jeśli okaże się, że zastosowane narzędzia nie pozwoliły na zebranie pełnych informacji, możemy zaplanować dodatkowe działania w celu pozyskania bogatszego materiału badawczego – może to być zastosowanie dodatkowej metody lub narzędzia, pozwalających na skompletowanie takich danych, które będą uprawniały do formułowania wniosków. Zebrane w trakcie badania informacje trzeba przygotować do opracowania, poddać je swoistej krytyce i selekcji, a pomoże w tym postawienie zasadniczych pytań:

- czy materiał jest adekwatny do przedmiotu badawczego?
- czy materiał jest wystarczający?
- czy materiał nie budzi zastrzeżeń pod względem wiarygodności?
- czy materiał jest reprezentatywny i pozwala na wnioskowanie?

Kolejnym krokiem jest uporządkowanie informacji według problemów badawczych i pytań kluczowych. Porządkowanie to warto zacząć od grupowania informacji, np. posiadamy dane jakościowe (wypowiedzi z wywiadów, opisy i propozycje z metaplanów i innych metod), należy je pogrupować i nadać im właściwe kategorie tematyczne. W wypowiedziach respondentów znajdują się różne określenia tego samego zjawiska, dlatego ewaluator tworzy odpowiednie kategorie i grupuje uzyskane dane według tych kategorii. Specyficzną cechą badań jakościowych jest to, że analizy i wnioskowania **nie można rozdzielić** od gromadzenia danych, ponieważ te procesy „dzieją się” niejako równolegle; z tego względu trudno jest podać gotowy „przepis” na analizę i prezentację wyników. Należy pamiętać, że celem badań jakościowych jest opisanie, wyjaśnienie i/lub interpretacja specyfiki **konkretnego** (a nie ogólnego) przypadku. To powoduje, że badacz za każdym razem na bieżąco dokonuje analizy i wnioskowania, nie zapominając o etapach (czynnościach), których nie można pominąć przy analizie danych jakościowych, którymi są:

- redukcja danych (grupowanie, koncentracja) – swoistym filtrem są tu pytania kluczowe i sprawdzanie, czy zebrane informacje odpowiadają na nie,
- wybór reprezentatywnych danych, dających odpowiedzi na pytania kluczowe, ale w kontekście kryteriów – jak daleko jesteśmy od celu, wskaźnika sukcesu,
- formułowanie i weryfikowanie wniosków, w tym sprawdzanie, czy są uprawnione w odniesieniu do zgromadzonych danych.

Omówione czynności obrazuje poniższy schemat:

Czasem doskwiera nam problem posiadania wielu informacji, uzyskanych za pomocą różnych narzędzi i z różnych źródeł. Przy porządkowaniu danych warto posłużyć się narzędziem, które możemy nazwać macierzą do analizy danych. Umieszczenie danych pochodzących z różnych, wskazanych w macierzy źródeł, według pytań kluczowych pozwala na „zobaczenie” całego materiału badawczego, co ułatwia pracę nad formułowaniem wniosków i rekomendacji w raporcie. Oto matryca do macierzy analizy danych:

Macierz do analizy danych z ewaluacji

Przedmiot badawczy:

Pytania kluczowe:	PYTANIE KLUCZOWE 1:	PYTANIE KLUCZOWE 2:	PYTANIE KLUCZOWE 3:
Kryteria	Np. spójność działań		
Dane z wywiadu z...			
Dane z wywiadu z...			
Dane z obserwacji			
Dane z ...			

Do zobrazowania **danych ilościowych** stosuje się narzędzia statystyczne. Podawane są: częstość występowania danego zjawiska (modalność), rozrzut wyników, odchylenie standardowe, no i jakże często średnia – z tą należy postępować bardzo ostrożnie, ponieważ to dana chimeryczna – wrażliwa na wyniki skrajne, co często zakłamuje rzeczywistość, zamiast realnie ją opisywać. Średnią można brać pod uwagę, gdy rozkład wyników jest symetryczny względem środka. Warto też zastanowić się nad podawaniem danych w postaci procentowej, szczególnie w przypadku badania małych populacji. Humorystycznym przykładem niech będzie sytuacja jednego z dyrektorów szkoły, który został zobligowany do pisania wyjaśnień, dlaczego u niego w szkole 100% uczniów nie zdało matury z geografii. Maturę z geografii w tym czasie zdawał 1 – jeden (sic!) uczeń.

Raport z przeprowadzonej ewaluacji

Raport z badań jakościowych powinien mieć właściwie utrzymane proporcje między opisem, analizą i interpretacją danych. Nie może być ani zbyt ogólny, ani zbyt szczegółowy, a badacz nie może uciekać od odpowiedzialności za sformułowane wnioski. Przystępując do raportowania wyników badań ewaluacyjnych warto pamiętać o tym, że:

- istotą raportu z ewaluacji jest analiza odpowiedzi na pytania kluczowe postawione w projekcie ewaluacji;

- wnioski to nie tylko samo stwierdzenie występowania jakiegoś faktu – CO?, ale też jakościowy opis – JAK? (jakość, wartość działania, procesu), dlatego odnoszą się także do kryteriów ewaluacji;
- we wnioskach powinno znaleźć się wartościowanie badanego zjawiska, pozwalające przyjrzeć się jakości działania;
- rekomendacje powinny zawierać propozycje zmian wynikające z badania, jeśli nie zostały osiągnięte zakładane wskaźniki sukcesu (kryteria aksjologiczne).

Przedstawiane w raporcie informacje muszą być uporządkowane i klarowne. Raport służy rozwojowi szkoły/placówki, ma pokazać, w czym szkoła jest już dobra, opisać obszary, w których osiąga sukcesy, ale ma także wskazać te elementy, które wymagają poprawy, natomiast **nie może być jedynie zbiorem odpowiedzi na pytania** postawione w narzędziach badawczych. **Raport jest opisem, syntezą i interpretacją informacji** (danych) uzyskanych w trakcie badania. Raport to nie powieść, toteż powinien być odpowiednio zwięzły – o jego jakości nigdy nie świadczy liczba zapisanych stron. Poniżej zamieszczam taką syntetyczną propozycję struktury raportu ewaluacyjnego

Propozycja struktury raportu:

- Wstęp – cel raportu (powiązany z celem ewaluacji).
- Opis ewaluowanego przedsięwzięcia (metodologia) – zwięźle!
- Analiza i interpretacja – prezentacja wyników ewaluacji (odpowiedzi na pytania kluczowe).
- Wnioski (opis aktualnej sytuacji) i rekomendacje (sformułowane na podstawie kryteriów).
- Aneks (załączniki): projekt ewaluacji, narzędzia, wykresy, tabele.

Warto też zapamiętać, że ewaluacja nie kończy się z chwilą napisania raportu. Aby jej wyniki mogły być użyteczne, należy zaplanować konkretne działania naprawcze, toteż dyrektor szkoły/placówki oświatowej powinien na podstawie rekomendacji i w ramach nadzoru pedagogicznego zaplanować takie zadania, aby to, co wymaga poprawy, zostało poprawione, ulepszone, bo to jest wyznacznik rozwoju.

Na zakończenie proponuję humorystyczną klasyfikację odmian ewaluacji dokonaną przez prof. Bolesława Niemierkę, chociaż absolutnie nie rekomenduję stosowania w praktyce żadnej z nich – wszak to odmiany ewaluacji pozornej.

Odmiany ewaluacji pozornej w edukacji:

- Tandetna – polega na szybkim zebraniu byle jakich danych i opatrzeniu ich zdroworozsądkową, ale zawsze pozytywną interpretacją.
- Masywna – polega na powielaniu informacji potocznej uzyskanej od nauczycieli i uczniów w setkach tabel i histogramów.
- Towarzyska – oparta na osobistych kontaktach ewaluatorów z twórcami systemów dydaktycznych.
- Wydumana – pozbawiona zbierania danych.
- Przelotna – oparta na powierzchownych wrażeniach.
- Wybielająca – oparta na ukrywaniu braków.
- Torpedująca – obliczona na zniszczenie systemu.

- Spychająca – obliczona na odwlekanie decyzji o zmianie.
- Rytualna – wykonywana z nakazu, bez zainteresowania.

Doskonalenie usług edukacyjnych jest wymogiem czasu, chociażby ze względu na szybki rozwój cywilizacyjny i technologiczny współczesnego świata. Konieczne jest zatem podejmowanie badań zmierzających do uzyskiwania rzetelnej informacji o jakości pracy szkół i innych placówek oświatowych. Czy będzie to ewaluacja, czy inne badanie, zawsze będzie opierało się o analizę danych, formułowanie wniosków, zawsze też powinno być podstawą do refleksji o jakości nauczania, wychowania i opieki w naszych szkołach, przedszkolach i placówkach oświatowych.

Bibliografia:

1. B. Walczak, *Analiza danych jakościowych i ilościowych*, [w]: *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Odpowiedzialność*, red. G. Mazurkiewicz, Wyd. UJ, Kraków 2010.
2. *Autoewaluacja w szkole*, red. E. Tołwińska-Królikowska, ORE, Warszawa 2010.
3. K. Konarzewski, *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*, WSiP, Warszawa 1995.
4. B. Niemierko, *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa, 1999.